

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
ARDHI, MALIASILI NA UTALII**

**TAARIFA YA UTEKELEZAJI WA SHUGHULI ZA KAMATI KWA
KIPINDI CHA FEBRUARI, 2019 HADI JANUARI, 2020**

*[Inatolewa chini ya Kanuni ya 117 (15) ya Kanuni za Kudumu
za Bunge, Toleo la Januari, 2016]*

Ofisi ya Bunge

S. L. P 941

DODOMA

FEBRUARI, 2020

YALIYOMO

YALIYOMO	i
SEHEMU YA KWANZA.....	1
1.0 UTANGULIZI.....	1
1.1 MAELEZO YA AWALI.....	1
1.2 MUUNDO WA KAMATI.....	1
1.3 MAJUKUMU YA KAMATI.....	2
1.4 NJIA ZILIZOTUMIKA KUTEKELEZA MAJUKUMU YA KAMATI.....	3
SEHEMU YA PILI.....	4
2.0 UCHAMBUZI KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA KAMATI	4
2.1 MAELEZO YA JUMLA.....	4
2.2 KUPOKEA NA KUJADILI TAARIFA ZA UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU MBALIMBALI YA WIZARA NA TAASISI ZAKE.....	4
2.2.1 Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Azimio la Bunge kuitaka Serikali kuandaa Mipango Kabambe ya Kuendeleza Miji na Majiji	5
2.2.2 Taarifa Kuhusu Mpango wa Taifa wa Matumizi ya Ardhi.....	5
2.2.3 Taarifa Kuhusu Mkakati wa Taifa wa Upimaji na Upangaji wa Ardhi	7
2.2.4 Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Programu ya Urasimishaji Makazi Holela Nchini.....	8
2.2.5 Taarifa Kuhusu Utendaji wa Chuo cha Ardhi, Morogoro (ARIMO)	9
2.2.6 Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano katika Sekta ya Ardhi	10
2.2.7 Taarifa Kuhusu Utendaji wa Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya	10
2.2.8 Taarifa Kuhusu Mapitio ya Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Makazi ya Mwaka 2000	11
2.2.9 Taarifa Kuhusu Maandalizi ya Sera ya Taifa ya Nyumba.....	12
2.2.10 Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Miradi ya Shirika la Nyumba la Taifa (NHC).....	12
2.2.11 Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Utalii Kusini mwa Tanzania (REGROW).....	16
2.2.12 Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge Kuhuisha Sheria iliyoanzisha Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro (NCAA) na Kufanyika Tathmini Kuhusu Tija iliyopo katika Mfumo wa Matumizi Mseto ya Ardhi (<i>Multiple Land Use System</i>)	16
2.2.13 Taarifa Kuhusu Utendaji wa Mamlaka ya Usimamizi wa Wanyamapori Tanzania (<i>Tanzania Wildlife Management Authority</i>)	17

2.2.14	Taarifa Kuhusu Hali ya Ugawaji wa Vitalu vya Uwindaji wa Kitalii.....	18
2.2.15	Taarifa Kuhusu Hadhi na Hatma ya Pori la Akiba la Selous Kufuatia Uamuzi wa Serikali kumega sehemu ya Pori hilo ili iwe Hifadhi ya Taifa ya Nyerere.....	20
2.2.16	Taarifa Kuhusu Utendaji wa Hoteli na <i>Lodges</i> za Serikali zilizobinafsishwa.....	20
2.2.17	Taarifa Kuhusu Utendaji wa Taasisi ya Utafiti wa Wanyamapori Tanzania (TAWIRI).....	21
2.2.18	Taarifa Kuhusu Hifadhi za Taifa: Mafanikio na changamoto.....	22
2.2.19	Taarifa Kuhusu Utendaji wa Chuo cha Wanyamapori Pasiansi na Chuo cha Likuyu Seka Maganga	23
2.2.20	Taarifa Kuhusu Utendaji wa Chuo cha Viwanda vya Misititu (FITI) Moshi	24
2.2.21	Taarifa Kuhusu Kuanzishwa kwa Jeshi Usu	25
2.2.22	Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Azimio la Bunge la Kuipandisha Hadhi Wakala wa Huduma za Misitu Nchini (TFS) kuwa Mamlaka.....	25
2.3	UKAGUZI WA MIRADI MBALIMBALI YA MAENDELEO PAMOJA NA ILE ILİYOTENGEWA FEDHA KATIKA BAJETI YA 2018/2019.....	26
2.3.1	Mradi wa Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) wa Ujenzi wa wa Nyumba za Halmashauri ya Wilaya ya Muheza	27
2.3.2	Fungu 48, Mradi Na. 2323 – Uimarishaji wa Mipaka ya Nchi Katika Mpaka wa Tanzania na Kenya, Eneo la Horohoro	28
2.3.3	Mradi wa Upimaji na Umilikishaji wa Ardhi (<i>Land Tenure Support Program</i>).....	28
2.3.4	Mradi wa Ujenzi wa Uzio wa Chuo cha Usimamizi wa Wanyamapori cha Mweka	29
2.3.5	Fungu 69, Mradi Na. 4811 - Kuendeleza Hifadhi ya Misitu ya Mazingira Asilia.....	29
2.3.6	Utekelezaji wa Mradi Kuhusu Utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Utalii Kusini mwa Tanzania (REGROW) katika Hifadhi za Taifa za Mikumi na Ruaha.....	31
2.4	KUPOKEA NA KUCHAMBUA TAARIFA ZA WIZARA KUHUSU UTEKELEZAJI WA BAJETI KWA MWAKA WA FEDHA 2018/2019 NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2019/2020	32
2.4.1	Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.....	32
2.4.2	Wizara ya Maliasili na Utalii.....	36
2.5	USHIRIKI WA SEMINA, MAADHIMISHO NA MATAMASHA.....	39

2.5.1	Semina Kuhusu Mapendekezo ya Kuanzishwa kwa Kanuni za Kuanzisha Mabucha ya Kuuza Nyamapori	40
2.5.2	Semina Kuhusu Mpango wa Matumizi ya Ardhi	41
SEHEMU YA TATU.....		42
3.0	MAONI NA MAPENDEKEZO	42
3.1	MAONI.....	42
3.2	MAPENDEKEZO	42
3.2.1	Utekelezaji wa Bajeti za Wizara na Miradi ya Maendeleo.....	42
3.2.2	Kutungwa kwa Sheria ya Uendeshaji wa Mamlaka ya Wanyamapori Tanzania (TAWA)	43
3.2.3	Usimamizi wa Rasilimali za Mimitu Nchini	43
3.2.4	Sheria ya Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro.....	44
3.2.5	Kulijengea Uwezo Zaidi Shirika la Hifadhi za Taifa (TANAPA)	44
3.2.6	Mustakabali wa Miradi ya Shirika la Nyumba la Taifa ya Morocco Square, Seven Eleven - Kawe, Golden Premier Residence - Kawe na Plot 300 Regent Estate Mikocheni ilipo Dar es Salaam.....	45
3.2.7	Mkakati Endelevu wa Upimaji, Upangaji na Umilikishaji wa Ardhi nchini	46
SEHEMU YA NNE.....		47
4.0	HITIMISHO	47
4.1	SHUKRANI.....	47
4.2	HOJA.....	48

**TAARIFA YA UTEKELEZAJI WA SHUGHULI ZA KAMATI YA KUDUMU YA
BUNGE YA ARDHI, MALIASILI NA UTALII KWA KIPINDI CHA FEBRUARI,
2019 HADI JANUARI, 2020**

*[Imetolewa chini ya Kanuni ya 117 (15) ya Kanuni
za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016]*

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

1.1 MAELEZO YA AWALI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 117 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii Kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Kamati hiyo kwa Kipindi cha Kuanzia Februari, 2019 hadi Januari, 2020.

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii ina sehemu kuu nne ambapo Sehemu ya **Kwanza** ni Utangulizi ambayo inaelezea kwa kifupi muundo na majukumu ya Kamati. Sehemu ya **Pili** inaelezea Uchambuzi Kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Kamati na Sehemu ya **Tatu** inabainisha Maoni na Mapendekezo ya Kamati katika masuala mbalimbali. Sehemu ya **Nne** ni Hitimisho.

1.2 MUUNDO WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii imeundwa kwa mujibu wa **Kanuni ya 116** ikisomwa pamoja na **Kanuni ya 118** ya Kanuni za Kudumu za Bunge¹. Hadi wakati taarifa hii inawasilishwa, Kamati ina Wajumbe wafuatao: -

1. Mhe. Kemirembe Rose J. Lwota (Mb)

¹ Toleo la Januari, 2016

2. Mhe. Shabani Omary Shekilindi (Mb)
3. Mhe. Nape Moses Nnauye (Mb)
4. Mhe. Boniface Mwita Getere (Mb)
5. Mhe. Grace Sindato Kiwelu (Mb)
6. Mhe. Magdalena Hamis Sakaya (Mb)
7. Mhe. Halima Abdallah Bulembo (Mb)
8. Mhe. Khalifa Salum Suleiman (Mb)
9. Mhe. Lucy Fidelis Owenya (Mb)
10. Mhe. Hussein Nassor Amar (Mb)
11. Mhe. Neema William Mgaya (Mb)
12. Mhe. Mch. Peter Simon Msigwa (Mb)
13. Mhe. Flatei Gregory Massay (Mb)
14. Mhe. Risala Saidi Kabongo (Mb)
15. Mhe. Dkt. Stephen Lemomo Kiruswa (Mb)
16. Mhe. Yussuf Haji Khamis (Mb)
17. Mhe. Dkt. Jasmine Tiisekwa Bunga (Mb)
18. Mhe. Yussuf Salim Hussein (Mb)
19. Mhe. Zainab Nuhu Mwamwindi (Mb)
20. Mhe. Mbarouk Salim Ali (Mb)
21. Mhe. Lucy Thomas Mayenga (Mb)
22. Mhe. Timotheo Paul Mnzava (Mb)
23. Mhe. Pauline Philip Gekul (Mb)
24. Mhe. Dkt. John Danielson Pallangyo (Mb)
25. Mhe. Agnes Mathew Marwa (Mb)

1.3 MAJUKUMU YA KAMATI

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii ni moja kati ya Kamati za Kisekta ambazo zimeainishwa katika **Kifungu cha 6 (6)** cha **Nyongeza ya Nane** ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Kamati hii imepewa jukumu la kusimamia shughuli za Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi pamoja na Wizara ya Maliasili

na Utalii. Katika kutekeleza jukumu hilo, Kamati ina wajibu wa kufanya masuala yafuatayo kwa mujibu wa **Kifungu cha 7 (1)** cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge: -

- a) Kushughulikia bajeti ya Wizara inazosisimamia;
- b) Kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara inazosisimamia;
- c) Kushughulikia Taarifa za utendaji za kila mwaka za Wizara hizo;na
- d) Kufuatilia utekelezaji wa majukumu ya Wizara hizo.

1.4 NJIA ZILIZOTUMIKA KUTEKELEZA MAJUKUMU YA KAMATI

Mheshimiwa Spika, utaratibu wa kutekeleza majukumu ya Kamati kwa kiasi kikubwa umezingatia **Kanuni ya 117** hususan **fasili ya (3)** na ya **fasili ya (5)** ambazo kwa pamoja zinaweka masharti kwamba, Kamati itatekeleza majukumu yake kwa idhini ya Spika na kwa kuzingatia bajeti iliyoidhinishwa kwa mwaka husika. Hivyo basi, njia kuu zilizotumika na Kamati kutekeleza majukumu yake ni zifuatazo:-

- a) Kufanya vikao na Wizara inazosisimamia kwa ajili ya kupokea na kujadili taarifa za utekelezaji wa majukumu ya Wizara hizo na taasisi zake;
- b) Kufanya ziara kwa lengo la kujionea shughuli mbalimbali zinazotekelezwa na Wizara na taasisi zake pamoja na kukagua miradi ya mbalimbali ya maendeleo ikiwemo miradi iliyotengewa fedha katika bajeti ya Mwaka wa Fedha 2018/2019;
- c) Kufanya uchambuzi wa taarifa mbalimbali, ikiwemo Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti za Wizara kwa Mwaka 2018/2019 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020;
- d) Kushiriki mafunzo, semina na warsha mbalimbali kwa lengo la kujifunza na kubadilishana uzoefu na Wizara, Mashirika ya Umma,

Taasisi Binafsi, Asasi za Kiraia na wadau wengine katika Sekta zinazosimamiwa na Kamati hii.

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA KAMATI

2.1 MAELEZO YA JUMLA

Mheshimiwa Spika, baada ya kuainisha majukumu ya Kamati na Shughuli zilizotekelezwa, sasa naomba kutoa taarifa ya matokeo ya uchambuzi wa Kamati kwenye masuala mbalimbali. Uchambuzi huu umeainisha maeneo mahsusi ya shughuli zilizotekelezwa kwa kufafanua masuala muhimu ambayo Kamati ilibaini na kuyatolea maoni.

2.2 KUPOKEA NA KUJADILI TAARIFA ZA UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU MBALIMBALI YA WIZARA NA TAASISI ZAKE

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Februari, 2019 hadi Januari, 2020, Kamati ya Ardhi, Maliasili na Utalii imefanya vikao mbalimbali na Wizara inazosisimamia pamoja na baadhi ya taasisi zilizo chini ya Wizara hizo. Lengo kuu la vikao vilivyofanyika ni kupokea maelezo ya Serikali ili kupata uelewa kuhusu masuala yanayohusu Sera, utekelezaji wa majukumu yao pamoja na changamoto zinazowakabili.

Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi

Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti Kamati ilikutana na viongozi wa Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi pamoja na taasisi zilizo chini ya Wizara hiyo ili kupokea na kujadili taarifa mbalimbali za utekelezaji wa majukumu yao kama ifuatavyo: -

2.2.1 Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Azimio la Bunge kuitaka Serikali kuandaa Mipango Kabambe ya Kuendeleza Miji na Majiji

Mheshimiwa Spika, kufuatia azimio la Bunge lililoitaka Serikali kuandaa Mipango Kabambe ya Kuendeleza Miji na Majiji, Kamati yangu ilifuatilia utekelezaji wa maamuzi ya Bunge kwa kutaka kupata taarifa ya hatua iliyofikiwa. Mnamo tarehe 21 Agosti, 2019 Waziri mwenye dhamana, aliwasilisha taarifa husika mbele ya Kamati.

Mheshimiwa Spika, katika taarifa hiyo, Wizara iliifahamisha Kamati kwamba, Serikali iko katika mchakato wa kuandaa mpango kabambe (*master plan*) kwa ajili ya Majiji, Miji na Miji Midogo. Aidha, Kamati ilielezwa kwamba mipango miji ya miji mitano imekamilika ambayo ni Mwanza, Arusha, Mbeya, Dar es Saalam na Tanga.

Mheshimiwa Spika, Serikali inapaswa kupongezwa kwa hatua hiyo, hata hivyo kasi ya mchakato huo ni ndogo ukilinganisha na mahitaji yaliyopo. Kwa kuharakisha zoezi hili, itasaidia kupunguza kasi ya ujenzi holela katika Miji na Miji Midogo ambayo inakuwa kwa kasi.

2.2.2 Taarifa Kuhusu Mpango wa Taifa wa Matumizi ya Ardhi

Mheshimiwa Spika, Kamati kwa nyakati tofauti ilikutana na Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi ili kupokea na kujadili mikakati ya Serikali kuhusu mipango ya matumizi bora ya ardhi. Katika kikao kilichofanyika tarehe 18 Januari, 2020 Kamati ilifahamishwa kwamba majukumu ya Tume ni pamoja na kuratibu, kushauri, kuandaa, kukagua na kusambaza programu

za mipango ya matumizi ya ardhi ya Kanda, Wilaya na Vijiji kwa uwiano baina ya sekta mbalimbali kwa mujibu wa Sheria ya Upangaji Matumizi ya Ardhi, Sura 116.

Mheshimwa Spika, ili kutekeleza majukumu yake, Tume iliitaarifu Kamati kwamba imejiwekea malengo mbalimbali ikiwemo kuimarisha uratibu na ushirikiano wa wadau katika upangaji, utekelezaji na usimamizi wa mipango ya matumizi ya ardhi pamoja na kuwezesha uandaaji wa mipango ya matumizi ya ardhi ya Wilaya 25 na Vijiji 7500 kufikia mwaka 2020. Hata hivyo, Kamati ina maoni kwamba, malengo hayo hayawezi kufikiwa kwa wakati, kwa sababu Tume hiyo inakabiliwa na changamoto nyingi za kirasilimali na za kimuundo.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia hilo, Kamati ina maoni kwamba, Serikali inapaswa kuipa Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi fedha za kutosha ili iweze kuratibu kazi ya upangaji wa matumizi ya ardhi kote nchini. Hatua hii italiwezesha Taifa kuondokana na matatizo ya migogoro ya ardhi inayoendelea kuongezeka kwa sababu maeneo mengi hayana mipango ya matumizi ya ardhi. Aidha, Mradi wa Upangaji wa Matumizi ya Ardhi (*Land Use Planning Project*) unaotekelezwa na Tume ukipewa fedha stahiki na kwa wakati, kutaharakisha zoezi la kutenga maeneo kwa matumizi mbalimbali hasa kwa wakulima na wafugaji.

Mheshimiwa Spika, aidha, ili kuongeza kasi ya uandaaji wa Mipango ya Matumizi ya Ardhi, na kudhibiti Utekelezaji na Usimamizi wake, kuna umuhimu wa Tume hiyo kuongezewa mamlaka ya kiudhibiti kwa kubadili muundo wake ili kuwa Mamlaka ya Upangaji na Usimamizi wa Mipango ya Matumizi ya Ardhi Nchini. Hatua hii itaiongezea nguvu za kiutendaji,

kuendelea kutekeleza majukumu ya kimkakati katika Mipango ya Matumizi ya Ardhi nchini.

2.2.3 Taarifa Kuhusu Mkakati wa Taifa wa Upimaji na Upangaji wa Ardhi

Mheshimiwa Spika, moja kati ya eneo ambalo Kamati hii imedhamiria kuhakikisha inalisimamia kikamilifu kuhakikisha linatekelezwa na Serikali, ni kuwepo kwa Mkakati Madhubuti wa Kupanga, Kupima na Kumilikisha ardhi yote ya nchi yetu. Kwa kuzingatia hilo, Kamati ilifanya vikao viwili (2) na Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi tarehe 26 Agosti, 2019 na tarehe 18 Januari, 2020 katika muendelezo wa kuhakikisha azma ya Kamati inatakelezwa.

Mheshimiwa Spika, Wizara iliwasilisha taarifa kuhusu **Mpango wa Taifa wa Upangaji, Upimaji na Umilikishaji wa Ardhi** ambayo iliainisha mwelekeo wa Serikali katika kupanga, kupima, kumilikisha na kusajili kila kipande cha ardhi. Wizara imebuni miradi miwili (2) itakayotekelezwa na Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kushirikiana na Benki ya Dunia pamoja na Serikali ya Jamhuri ya Watu wa Korea.

Mheshimiwa Spika, mradi wa kwanza, unaofadhiliwa kwa mkopo wa Benki ya dunia, unakadiriwa kugharimu dola za kimarekani milioni 150 na utekelezaji wake utakuwa ni miaka mitano (5) kuanzia 2020/21 hadi 2025/26. Mradi huu una lengo la kuboresha umiliki wa ardhi (*Land Tenure Improvement Project*), kuimarisha na kusambaza Mfumo Unganishi wa Kutunza Kumbukumbu za Ardhi (ILMIS) katika mikoa 26 ya Tanzania Bara, kujenga uwezo kwa watendaji na kuimarisha uratibu wa usimamizi wa utekelezaji wake.

Mheshimiwa Spika, mradi wa pili, unaofadhiliwa na Serikali ya Watu wa Korea, unalenga kuandaa ramani za msingi (*base maps*), kujenga vituo vya upimaji (*continuously operated reference stations*) nchini, kujenga kanzidata ya taarifa za kijiografia na kujengea uwezo wataalam kutekeleza mradi huo. Kwa maelezo ya Wizara, mradi huu utaharakisha huduma za ardhi za uthamini, upangaji na upimaji kwa gharama nafuu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kubuni miradi itakayochangia kupima, kupanga na kumilikisha kila kipande cha ardhi ya nchi yetu. Hatua hii itasaidia kupunguza migogoro ya ardhi baina ya watumiaji mbalimbali. Hata hivyo, ili kupata mwendelezo wa zoezi hili, hata baada ya fedha za wafadhili kuisha, Kamati inaona ni vyema Wizara ikahakikisha inatenga fedha nyingi zaidi za ndani kwa ajili ya kuendeleza mradi husika na miradi mingine inayofanana na huu.

2.2.4 Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Programu ya Urasimishaji Makazi Holela Nchini

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipewa taarifa kwamba, hadi kufikia Disemba 2019 Wizara ilifanikiwa kuendesha zoezi la urasimishaji makazi holela mijini, ambapo jumla ya vipande 121,691 katika Halmashauri 29 vilirasimishwa. Pamoja na mafanikio hayo, Kamati imebaini kuwepo kwa changamoto ambazo zinazorotesha progamu hii. Changamoto hizo ni pamoja na uhaba wa wataalam wa sekta ya ardhi katika baadhi ya halmashauri mbalimbali, uhaba wa vitendea kazi, gharama za urasimishaji ambapo wananchi, hususan wa kipato cha chini, bado wanashindwa kumudu kuchangia gharama za urasimishaji. Changamoto nyingine, ni uelewa mdogo wa wananchi juu ya umuhimu wa kurasimisha maeneo yao na kuwa na hatimiliki.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaamini kwamba, pamoja na kwamba zoezi la urasimishaji wa makazi holela ni muhimu kwa kuwatambua, na kuwapatia wananchi walengwa wa mradi huo kwa kuwapatia hati ambazo hatimaye zitasaidia Serikali kukusanya mapato, watekelezaji wa zoezi hili wanapaswa kuhakikisha linakamilika kwa haraka ili liweze kukabiliana na kasi ya wananchi wanaoendelea kujenga makazi holela. Aidha, iwapo zoezi la Upimaji, Upangaji na Umilikishaji wa Ardhi, pamoja na Mipango Madhubuti ya Matumizi Ardhi vitawekewa Mkakati unaotekelezeka kwa haraka, ujenzi wa makazi holela utapungua na hatimaye kuisha.

Hivyo basi, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi inapaswa kuhusisha jitihada za programu zote kwa lengo moja la kitaifa ambalo ni kuwa na nchi ambayo ina Mipango Thabiti ya Matumizi ya Ardhi yake, ardhi ambayo imepimwa, kupangwa na kumilikishwa. Huu utakuwa ni muarobaini wa kudumu wa kutatua changamoto zote za ardhi nchini.

2.2.5 Taarifa Kuhusu Utendaji wa Chuo cha Ardhi, Morogoro (ARIMO)

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 29 Oktoba, 2019 Kamati ilipokea taarifa kuhusu utendaji wa Chuo cha Ardhi, Morogoro. Moja kati ya masuala ambayo taarifa iliyaweka bayana, ni pamoja na changamoto ya wahitimu wa chuo hiki kupata ajira. Kamati inashauri, kwa kuwa halmashauri nyingi hazina wataalam wa sekta ya ardhi, kuwatumia wanafunzi wa chuo hiki wakati wa mafunzo kwa vitendo kupima maeneo yao. Aidha, waangalie uwezekano wa kuwapa ajira wanafunzi wenye sifa miongoni mwao.

2.2.6 Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano katika Sekta ya Ardhi

Mheshimiwa Spika, katika taarifa hii iliyowasilishwa tarehe 30 Oktoba, 2019, Kamati ilielezwa hatua mbalimbali ambazo Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi imekuwa ikizichukua katika kutekeleza Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano. Hata hivyo, Wizara haikuweza kufikia malengo yake kutokana na changamoto mbalimbali ikiwemo suala la kuwa na bajeti ndogo.

Mheshimiwa Spika, ardhi ni rasilimali mojawapo ambayo haiongezeki lakini mahitaji ya matumizi yake yanaongezeka kila siku. Hivyo basi Serikali inapaswa kuweka kipaumbele katika kutenga bajeti kwa ajili ya kuendeleza sekta ya ardhi hasa ukizingatia kuwa shughuli zote za maendeleo ya kiuchumi, kisiasa na kijamii zinategemea ardhi.

2.2.7 Taarifa Kuhusu Utendaji wa Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya

Mheshimiwa Spika, kwa kutambua umuhimu wa uwepo na utendaji wa Mabaraza ya Ardhi ya Wilaya nchini, Kamati ilipokea taarifa kuhusu utendaji wake tarehe 31 Oktoba, 2019 na baada ya hapo imekuwa ikifuatilia utendaji wa mabaraza hayo hadi wakati taarifa hii inaandikwa. Kifungu cha 22 cha Sheria ya Mahakama za Utatuzi wa Migogoro ya Ardhi, Sura 216 kinampa mamlaka Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kuanzisha Baraza la Ardhi na Nyumba la Wilaya katika eneo la kijiografia la Wilaya, Mkoa au Kanda. Kamati imebaini kwamba, tangu Sheria hiyo ianze kufanya kazi tarehe 1 Oktoba, 2003 Wizara imefanikiwa kuunda na kuwezesha Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya 55 tu, kufikia Disemba, 2019.

Mheshimiwa Spika, kwa maoni ya Kamati, idadi ya mabaraza hayo ni ndogo, ikizingatiwa kuwa, wananchi walioko katika wilaya ambazo hazina mabaraza hayo, hulazimika kupeleka mashauri yao katika wilaya za jirani zilizo na mabaraza. Hali hii huongeza gharama kwa wananchi kushughulikia mashauri yao. Aidha, kwa uchache huu, mabaraza yaliyopo huwa na idadi kubwa ya mashauri yanayosubiri uamuzi, na hivyo kujenga mazingira yanayoweza kushawishi vitendo vya rushwa katika utoaji wa haki. Hivyo basi, ni vema Serikali ikawa na mkakati wa kudumu wa kuanzisha na kuyawezesha mabaraza mapya ya ardhi katika kila Wilaya nchini.

2.2.8 Taarifa Kuhusu Mapitio ya Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Makazi ya Mwaka 2000

Mheshimiwa Spika, hatua ya Wizara kufanya mapitio ya Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Makazi ya mwaka 2000 inatokana na changamoto na mapungufu yaliyojitokeza katika utekelezaji wa sera hiyo tangu mwaka 2000. Aidha, kumekuwa na mahitaji mapya yanayohitaji kuzingatwa katika Sera kama vile Mpango wa Pili wa Maendeleo ya Taifa (SFYDP II) unaohimiza ujenzi wa uchumi wa viwanda, New Urban Agenda (2016), pamoja na Malengo ya Maendeleo Endelevu (SDGs) ambavyo kwa pamoja, yanahitaji msukumo mpya wa kiseru katika kuyatekeleza ili kufikia malengo na vipaumbele vya kitaifa.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaamini kwamba, Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Makazi ya Mwaka 2000 illiyohuishwa itaweka mazingira wezeshi ili kuwa na makazi ya watu yaliyo endelevu, jumuishi, na yanayoweza ustawi wa watu wote wanaoishi mijini na vijijini.

2.2.9 Taarifa Kuhusu Maandalizi ya Sera ya Taifa ya Nyumba

Mheshimiwa Spika, Bunge lako kwa muda mrefu limekuwa likiishauri Serikali kutunga Sera ya Taifa ya Nyumba. Kukosekana kwa Sera inayojitegemea kuratibu masuala ya nyumba (*national housing policy*) kumesababisha kuwepo kwa changamoto mbalimbali ikiwemo kukosekana kwa Sheria mahsusi zinazoratibu masuala ya nyumba.

Mheshimiwa Spika, Sekta ya nyumba inazidi kujitwalia nafasi katika maendeleo na mabadiiko ya kijamii na kiuchumi nchini. Hali hii imesababishwa na Sekta ya Mali isiyohamishika (*real estate sector*) kuendelea kukua kwa kasi ikiwa ni pamoja na kuongezeka kwa uwekezaji katika sekta hiyo. Kamati ina maoni kwamba, Sera ya Taifa ya Nyumba inayojitegemea itasaidia kuweka mfumo dhahiri wa kuhamasisha upatikanaji wa rasilimali zinazohitajika kuelekezwa kwenye masuala stahiki ya nyumba ili kuondokana na upungufu wa nyumba za kupanga zenye gharama nafuu (*affordable rental housing*) na ukosefu wa nyumba bora za jamii na hasa kwa makundi yasiyo salama (*vulnerable groups*).

Mheshimiwa Spika, Kamati inaamini kwamba, Sera mpya ya Taifa ya Nyumba itaweka mazingira ya kitaasisi yanayohitajika kuendeleza ufanisi, usawa, na haki katika soko la nyumba na kuweka utaratibu wa kuwezesha usimamizi, uhibitaji na ukaguzi. Kamati inashauri Serikali kuharakisha mchakato wa kutungwa kwa sera hiyo ili ianze kufanya kazi mara moja.

2.2.10 Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Miradi ya Shirika la Nyumba la Taifa (NHC)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea taarifa kuhusu utekelezaji wa miradi yote ya Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) tarehe 17 Januari, 2020. Kamati imeridhishwa na hatua zinachokuliwa na Shirika la Nyumba, kwa mfano kwa kukamilisha miradi midogo

ya ujenzi wa nyumba za makazi ambapo jumla ya nyumba 456 zimekamilika katika miradi 8.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, Kamati hairidhishwi na mwenendo wa utekelezaji wa miradi mikubwa minne (4) iliyopo katika Jiji la Dar es Salaam ambayo kwa sasa imesimama. Miradi hiyo ni **Morocco Square, Seven Eleven - Kawe, Golden Premier Residence - Kawe** na **Plot 300 Regent Estate Mikocheni**. Miradi hii ilibuniwa na kuanza utekelezaji miaka ya 2012 na 2013 na ilitarajiwa kukamilika mwaka 2015 na 2016. Aidha, miradi hii ilikadiriwa kuwa na gharama za ujenzi za takribani shilingi **bilioni 338.1** na tayari imekwishatumia shilingi **bilioni 154.6** bilioni na miradi hiyo ina deni la shilingi **bilioni 10.6** zilizoidhinishwa lakini bado hazijalipwa.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kwamba, miradi hii inahitaji jumla ya shilingi **bilioni 183.5** ili iweze kukamilika lakini kwa sasa imesimama kutokana na ukosefu wa fedha. Moja kati ya sababu za ukosefu wa fedha, ni Shirika kutopata kibali kutoka Hazina cha kuweza kukopa kiwango stahiki kumalizia miradi hiyo.

Aidha, Kamati imebaini kwamba, kuna madai mengine ambayo yameletwa na wakandarasi wa miradi hii yanayotokana na madai ya ziada kwa sababu ya mabadiliko ya ukubwa na/au usanifu wa mradi, gharama za kusimama kwa mradi, riba ya kuchelewesha malipo, pamoja na sababu nyingine kama hasara kwa sababu ya kushuka kwa thamani ya fedha na kuhuisha dhamana za malipo ya awali na dhamana za utendaji.

Mheshimiwa Spika, tangu kuanza kwa miradi husika, sasa ni miaka nane (8) na tayari kiasi cha fedha shilingi **bilioni 154.6**

zimekwisha tumika katika miradi hiyo. Kusimama kwa miradi hiyo, sio tu kunashusha thamani yake kwa sababu ya maendeleo ya kiteknolojia na kiusanifu, lakini kunawaweka wateja ambao tayari wametoa fedha zao au kukopa benki ili kununua baadhi ya nyumba katika miradi hiyo, katika hali ya sintofahamu. Kwa upande wa Serikali na hususan kwa Shirika la Nyumba la Taifa (NHC), riba ya deni la mkopo inayoongezeka inaifanya Serikali ipoteze fedha ambazo zingetumika katika uendelezaji wa miradi mingine.

Mheshimiwa Spika, Kamati yangu kama msimamizi wa kisera wa Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi pamoja na Shirika la Nyumba la Taifa, imekuwa ikiishauri Wizara kuhusu namna bora ya kuinusuru miradi hii. Eneo mojawapo ambalo Kamati imekuwa ikitoa ushauri wake, ni kwa Wizara kuwa na mkakati endelevu ambao utalisaidia Shirika kupunguza gharama za miradi, na hatimaye kupunguza, kama sio kuondoa kabisa hasara ambayo tayari shirika limepata.

Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti, Waziri mwenye dhamana ameweka wazi mipango ya Wizara kunusuru miradi hiyo na kutoa maelekezo kwa Bodi mpya ya NHC ili kufanya maboresho, ikiwemo mapitio ya mikataba ili kuondoa vifungu visivyo na tija, pamoja na kuwa na Mpango wa Kurekebisha Mikopo (*Loans Restructuring Plan*). Sababu za kurekebisha mikopo hiyo ni pamoja na kulisaidia Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) kupata ahueni ya kifedha ambayo italisaidia kumaliza miradi mingine iliyokwama au kusimama kabisa, kufanya mtiririko wa fedha wa Shirika (*cash flow*) kuendana na mapato ya Shirika, kupandisha uwiano wa mtiririko wa fedha (*cash liquidity ratio*) ambayo ni mojawapo ya vigezo vya baadhi ya

wakopeshaji pamoja na kuepuka adhabu za kulipa riba za ziada endapo Shirika litashindwa kulipa mikopo hiyo kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, maeneo ambayo yanapaswa kuzingatiwa na Shirika kwa usimamizi wa Wizara katika mpango huo ni pamoja na kuongeza urefu wa kulipa mikopo, kupunguza viwango vya riba vya mikopo, kubadilisha malipo ya mikopo yote kuwa ya kila mwezi na pia kubadilisha sarafu ya mikopo hiyo, kutoka mikopo kwa dola za kimarekani (USD) kuwa mikopo kwa shilingi za kitanzania (TZS).

Mheshimiwa Spika, hatua ya kupanga ni moja, na hatua ya kutekeleza mipango hiyo ni jambo lingine. Hivyo basi, ni vema Serikali ikaharakisha utekelezaji wa mipango hiyo ili kuiokoa miradi husika na pia kuokoa fedha za umma. Kamati ina maoni kwamba, Shirika litumie fursa ya vyanzo vya mapato vilivyopo ili kukusanya fedha zitakazosaidia kuendeleza miradi inayosuasua au kusimama. Aidha, kwa kuzingatia kuwa Shirika lina miradi mingi kwa sasa, ni vyema rasilimali zilizopo ndani ya shirika, kwa maana ya watumishi na vitendea kazi, zikatumika kukamilisha kwanza miradi iliyopo kabla ya kuanza utekelezaji wa miradi mipya.

Wizara ya Maliasili na Utalii

Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti Kamati imekutana na Wizara ya Maliasili na Utalii pamoja na taasisi zake ili kupokea na kujadili taarifa mbalimbali kama ifuatavyo:-

2.2.11 Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Utalii Kusini mwa Tanzania (REGROW)

Mheshimiwa Spika, tarehe 20 Agosti, 2019 Kamati ilipokea taarifa kuhusu utekelezaji wa programu ya kuendeleza utalii kusini mwa Tanzania (REGROW). Kamati inaipongeza Serikali kwa kuweza kufikia muafaka na Benki ya Dunia kuhusu maeneo ya kutekeleza mradi huu. Kamati ilielezwa kwamba, kwa kuanzia, programu hii itatekelezwa katika Hifadhi ya Taifa ya Mikumi, Hifadhi ya Taifa ya Ruaha na Hifadhi ya Taifa ya Udzungwa.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia ukweli kwamba, Serikali imebadili sehemu ya Pori la Akiba la Selous kuwa Hifadhi ya Taifa ya Nyerere, na kwa sababu programu hii awali ilipangwa kutekelezwa katika pori hilo, ni moni ya Kamati kwamba, Hifadhi ya Taifa ya Nyerere ijumuishwe katika Mpango wa REGROW. Aidha, ni vema Serikali ikaharakisha utekelezaji wa programu hii ili manufaa yake yaanze kuonekana mapema.

2.2.12 Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge Kuhuisha Sheria iliyoanzisha Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro (NCAA) na Kufanyika Tathmini Kuhusu Tija iliyopo katika Mfumo wa Matumizi Mseto ya Ardhi (*Multiple Land Use System*)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea taarifa ya utekelezaji wa Azimio la Bunge lililotajwa hapo juu. Kamati ilifahamishwa kwamba Wizara imeunda Kamati ya Wataalam, inayofanya tathmini ya Mfumo wa Matumizi Mseto ya Ardhi ya Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro na uwezekano wa kuhuisha Sheria iliyoanzisha mamlaka hiyo ili iendane na hali halisi ya sasa. Taarifa iliyopo ni kwamba, Kamati hiyo imekamilisha kukusanya taarifa muhimu na kwamba kwa sasa inakusanya maoni ya

wadau, ikiwa ni pamoja na wananchi wanoishi ndani na nje ya hifadhi.

Mheshimiwa Spika, tangu Kamati ianze kushauri kuhusu jambo hili sasa ni zaidi ya miaka mitatu (3). Hata hivyo, zoezi la tathmini, utafiti na kukusanya maoni unachelewa na hivyo kusababisha maamuzi kuhusu jambo hili kutofanyika kwa wakati kwa mustakabali wa hifadhi na wanaoishi ndani ya hifadhi.

2.2.13 Taarifa Kuhusu Utendaji wa Mamlaka ya Usimamizi wa Wanyamapori Tanzania (*Tanzania Wildlife Management Authority*)

Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti, Kamati ilipokea taarifa mbalimbali kuhusu utendaji wa Mamlaka ya Usimamizi wa Wanyamapori Tanzania (TAWA). Mnamo tarehe 22 Oktoba, 2019 Kamati ilipokea taarifa kuhusu hali ya uhifadhi wa Mapori ya Akiba, Mapori Tengefu na Maeneo ya Ardhi Oevu nchini.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipewa taarifa kwamba, tangu ianze kutekeleza majukumu yake Mwaka 2016, TAWA imepata mafanikio mbalimbali ikiwemo kuimarika uhifadhi kunakotokana na kupungua kwa ujangili, kuthibitiwa kwa vitendo vya uingizaji na ulishaji wa mifugo katika Mapori ya Akiba na kuanzisha na kufanya mabadiliko ya kimfumo wa usimamizi wa uhifadhi kutoka wa kiraia kwenda Jeshi Usu. Aidha, TAWA imesaidia kuimarisha utalii kutokana na kuongezeka kwa idadi ya watalii wanaotembelea vivutio vinavyosimamiwa na Mamlaka kutoka watalii 35,479 mwaka 2015/2016 hadi watalii 129,428 kwa mwaka 2018/2019 sawa na ongezeko la asilimia 234.7.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio hayo, Kamati imebaini kwamba Mamlaka ya Usimamizi wa Wanyamapori

Tanzania (TAWA), ina changamoto mbalimbali. Pamoja na kwamba mapato ya Mamlaka hiyo yameongezeka kutoka shilingi **Bilioni 38.3** mwaka 2015/2016 hadi kufikia **Bilioni 48.8** mwaka 2017/18, lakini bado ongezeko linaweza lisikidhi mahitaji halisi ya utekelezaji wa shughuli za Mamlaka hiyo ambayo yanakadiriwa kuwa ni shilingi **bilioni 150** kwa mwaka.

Mheshimiwa Spika, changamoto nyingine inayoikabili Mamlaka hii ni ukosefu wa Sheria mahsusi inayosimamia uratibu na utekelezaji wa majukumu yake. Kwa sasa, Mamlaka bado inatekeleza majukumu yake kutokana na Kifungu cha 8 cha Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori Na. 5 ya Mwaka 2009 pamoja na Amri ya Serikali (Order) iliyochapishwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 135 la tarehe 09 Mei, 2014 (pamoja na marekebisho yake).

Mheshimiwa Spika, kukosekana kwa Sheria mahsusi, kumesababisha Mamlaka hii, ambayo inasimamia maeneo makubwa zaidi ya kiuhifadhi, kusuasua kiutendaji na hivyo kupunguza ufanisi katika utekelezaji wa majukumu yake ya msingi.

2.2.14 Taarifa Kuhusu Hali ya Ugawaji wa Vitalu vya Uwindaji wa Kitalii

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Wizara kwa kuleta mabadiliko ya Sheria ambayo yanaongeza muda wa umiliki wa vitalu vya uwindaji kutoka miaka mitano, na kuwa miaka kumi hadi kumi na mitano. Aidha, inapongeza hatua ya Serikali kupunguza madaraja ya vitalu, kutoka madaraja matano hadi madaraja matatu. Vilevile, Kamati imeridhishwa na hatua ya Serikali, kuwaongezea muda wamiliki wa vitalu wa sasa, wakati

ikiendelea kufanya maboresho ya uendeshaji wa uwindaji wa kitalii.

Mheshimiwa Spika, kwa uchambuzi wa Kamati, zoezi la kugawa vitalu kwa njia ya mnada, limeonekana kuwa na tija zaidi kimapato, ikilinganishwa na utaratibu uliokuwepo hapo awali. Katika mnada wa vitalu uliofanyika Juni 2019, kampuni mbili (2) kati ya nane (8) zilizoshiriki mnada wa vitalu zilishinda jumla ya vitalu saba (7) kati ya vitalu 26 vilivyotangazwa. Vitalu saba (7) vilivyogawanywa kwa njia ya mnada thamani yake ilifikia dola za kimarekani 831,000 ikilinganishwa na dola za kimarekani 288,000 iwapo vitalu 26 vyote vingegawanywa kwa utaratibu wa awali. Hivyo, ugawaji wa vitalu kwa njia ya mnada wa ki-elektroniki umewezesha nguvu ya soko kuamua ada ya kitalu cha uwindaji wa kitalii na pia umeongeza uwazi na utawala bora katika zoezi la ugawaji wa vitalu vya uwindaji wa kitalii.

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni kwamba, pamoja na ongezeko hilo la mapato, Wizara ya Maliasili na Utalii ifanye tathmini ya kina ili kujua ni kwa sababu gani, iwe za kiushindani, za kimasoko, za kiubora wa vitalu vyetu, au sababu nyingine yoyote iliyosababisha vitalu kumi na tisa (19) kati ya vitalu ishirini na sita (26) kutopata mnunuzi. Ni kweli, mapato yameongezeka, lakini kama vitalu vyote vingepata wanunuzi katika mnada uliofanyika, ingechangia kuendeleza uhifadhi na kuongeza pato la taifa kufikia malengo yaliyokusudiwa.

2.2.15 Taarifa Kuhusu Hadhi na Hatma ya Pori la Akiba la Selous Kufuatia Uamuzi wa Serikali kumega sehemu ya Pori hilo ili iwe Hifadhi ya Taifa ya Nyerere

Mheshimiwa Spika, Kamati inapongeza uamuzi wa Serikali wa kumega sehemu ya pori la akiba la selous lenye ukubwa wa kilometa za mraba 30,893 kuwa Hifadhi ya Taifa ya Nyerere. Hatua hii ni muendelezo wa kumuenzi Hayati Baba wa Taifa ambaye alitoa mchango mkubwa katika uhifadhi wa rasilimali za taifa.

Hata hivyo, katika eneo linalosimamiwa na TANAPA (Hifadhi ya Taifa ya Nyerere) na katika eneo linalosimamiwa na TAWA, mpaka wa maeneo haya mawili uko ndani ya eneo la bwawa la kufua umeme la Nyerere (Nyerere Hydro Power Dam). Kamati inashauri, menejimenti zinazohusika na eneo lote lilikuwa Pori la Akiba la Selous zikae pamoja ili kuwa na utaratibu wa kulisimamia eneo hili na kuepusha migongano ya kimenejimenti inayoweza kutokea.

2.2.16 Taarifa Kuhusu Utendaji wa Hoteli na *Lodges* za Serikali zilizobinafsishwa

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitaka kupata taarifa hiyo kutoka Serikalini kwa lengo la kufahamu kwa kina kuhusu utekelezaji wa mikataba na makubaliano, faida itokanayo na uwekezaji pamoja na tija itokanayo na uwekezaji uliofanyika katika kutatua changamoto ya upungufu wa vyumba vya kulala wageni. Kamati ilikutana na Wizara kwa nyakati tofauti tarehe 28 Agosti, 2019, tarehe 28 Oktoba, 2019 na tarehe 21 Januari, 2020.

Mheshimiwa Spika, Kamati bado haijaridhishwa na mwenendo wa Serikali katika kutoa taarifa kuhusu suala hili kwa

sababu Wizara ya Maliasili na Utalii na Wizara ya Fedha na Mipango bado hazijawa na taarifa ya pamoja kulieleza Bunge ya kile ambacho Kamati imekuwa ikitaka maelezo. Baada ya makubaliano ndani ya Serikali, Kamati ilikubaliana na ombi lao kwamba taarifa hiyo iwasilishwe katika vikao vya Kamati vijavyo kuelekea Mkutano wa Bajeti, kama jambo mahsusi.

2.2.17 Taarifa Kuhusu Utendaji wa Taasisi ya Utafiti wa Wanyamapori Tanzania (TAWIRI)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea na kujadili taarifa kuhusu utendaji wa Taasisi ya Utafiti wa Wanyamapori Tanzania (TAWIRI). Kamati inaipongeza TAWIRI kwa kufanya tafiti mbalimbali katika sekta ya wanyamapori zinazolenga kuongeza uhifadhi na kuzuia uharibifu wa mazao, na madhara kwa binadamu. Zipo tafiti nyingi zilizofanywa kuhusu tembo, mamba, mbwa mwitu, simba n.k.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kwamba matokeo ya tafiti zilizofanyika hayatumiki ipasavyo. Mfano, katika Ziwa Rukwa, utafiti umegundua kwamba njia bora ya kujenga aina ya uzio ndani ya ziwa katika maeneo ambapo binadamu wanaweza kutumia maji ya ziwa hilo bila kushambuliwa na mamba. Hata hivyo, ni sehemu chache ambazo wananchi wameweza kutumia teknolojia hiyo. Hivyo basi, Kamati inashauri kwamba, wananchi na wadau mbalimbali wa sekta ya wanyapori kutumia matokeo ya tafiti za TAWIRI ili kuongeza tija na ufanisi katika uhifadhi wa wanyamapori.

2.2.18 Taarifa Kuhusu Hifadhi za Taifa: Mafanikio na changamoto

Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti, Kamati imepokea taarifa mbalimbali kuhusu Shirika la Hifadhi za Taifa (TANAPA) ambazo zimekuwa zikielezea masuala mbalimbali ya utekelezaji wa Shirika hilo na Hifadhi za Taifa ambazo linazisimamia. Kamati inaipongeza TANAPA kwa hatua mbalimbali ambazo shirika hilo linachukua katika kuendeleza uhifadhi. Aidha, tunaipongeza Serikali kwa kuanzisha Hifadhi za Taifa mpya sita (6) za Mto Ugalla, Kigosi, Nyerere, Burigi – Chato, Ibanda – Kyerwa na Rumanyika – Karagwe. Hii ni hatua nzuri katika kuongeza ulinzi wa rasilimali zetu. Hata hivyo, ni maoni ya Kamati kwamba, hata kabla ya kuanzishwa kwa hifadhi hizo mpya, tayari TANAPA ilikuwa na mzigo mkubwa kwa vile kati ya hifadhi kumi na sita (16) ilizokuwa ikizisimamia, ni hifadhi mbili za Serengeti na Kilimanjaro zilizokuwa zinafanya vizuri kwa kuzalisha ziada ambayo ilikuwa inatumika kuzisaidia hifadhi nyingine ambazo hazijaweza kujitegemea. Hifadhi tatu (3) za Tarangire, Ziwa Manyara na Arusha, zilikuwa zinazalisha kiasi cha kutosheleza gharama zake za uendeshaji. Hifadhi kumi na moja (11) zilizobakia, zinazalisha pungufu ya gharama zake za uendeshaji na hivyo kutegemea mapato ya ziada yanayotoka katika hifadhi nyingine.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali, kuipunguzia TANAPA baadhi ya tozo kwa lengo la kuijengea uwezo ili iweze kuzilea na kuziendelea hifadhi mpya zilizoanzishwa.

2.2.19 Taarifa Kuhusu Utendaji wa Chuo cha Wanyamapori Pasiansi na Chuo cha Likuyu Seka Maganga

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea taarifa kuhusu utendaji wa vyuo vya wanyamapori vya Likuyu Sekamaganga kilichopo Namtumbo, Ruvuma pamoja na Pasiansi, kilichopo Mwanza. Katika taarifa zote mbili, Kamati ilibaini kwamba, vyuo hivyo vina upungufu mkubwa wa watumishi ambao unavifanya visitekeleze malengo yake ipasavyo. Aidha, ipo changamoto ya ukosefu wa ajira kwa wahitimu wa vyuo hivi.

Mheshimiwa Spika, katika chuo Likuyu Sekamaganga, iko changamoto ya ukosefu wa umeme unaotoka katika gridi ya Taifa na badala yake wanatumia jenereta hali inayokiongezea chuo gharama za uendeshaji. Aidha, Kamati imebaini kwamba, pamoja na kwamba chuo hicho kina mandhari nzuri inayoweza kutumika kwa shughuli za kijamii kama *picnic*, utalii wa picha n.k, bado chuo kimeshindwa kuzitumia vizuri kwa sababu ya upungufu wa rasilimaliwatu na bajeti ndogo.

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni kwamba, vyuo hivi pamoja na vingine ambavyo vinatoa elimu kuhusu masuala ya uhifadhi, ni muhimu kwa maendeleo ya sekta hii. Kamati inashauri kwamba, Serikali iwe na mkakati endelevu wa kuvipatia fedha vyuo hivi ili kuongeza tija. Aidha, kwa kuzingatia ukweli kwamba, kuna upungufu mkubwa wa askari wa wanyapori katika Hifadhi za Taifa, Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro na TAWA, na hivyo kusababisha uvamizi wa baadhi ya maeneo ya hifadhi, Kamati inaishauri Serikali kuajiri wahitimu wanaotoka katika vyuo hivi ili kuongeza ulinzi wa hifadhi zetu.

2.2.20 Taarifa Kuhusu Utendaji wa Chuo cha Viwanda vya Misit (FITI) Moshi

Mheshimiwa Spika, katika taarifa iliyowasilishwa na chuo hiki ilibainisha changamoto mbalimbali zinazokikabili chuo hicho ikiwemo upungufu wa baadhi ya miundumbinu kama vile madarasa, computer, usafiri wa basi na mashine za kukata mbao (*chainsaws*).

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi uliofanyika, hoja kuu iliyoibuliwa na Kamati ni kukosekana kwa dhamira ya dhati inayolenga kutatua changamoto za chuo hicho zikiwemo upungufu wa miundombinu muhimu ya kufundishia ikilinganishwa na mahitaji halisi ya chuo. Kwa mfano, taarifa ilibainisha kwamba chuo kina upungufu wa madarasa manne (4), *computer* 50, *minibus* 1 na mashine za kukata mbao (*chainsaws*) 40. Wakati huo huo, katika miaka mitatu (3) iliyopita, chuo hicho chenye watumishi 37 na uwezo wa kudahili wanafunzi 250, kimekuwa na mapato ya wastani wa Tshs Bilioni 1.171 kila mwaka. Fedha hizo ni kutoka vyanzo mbalimbali ikiwemo ada za wanafunzi, fedha kutoka Hazina, michango kutoka TFS na TaFF, miradi ya uzalishaji mali pamoja na michango ya wahisani. Hata hivyo, pamoja na kupokea fedha hizo, chuo kimeshindwa kutatua changamoto ya kukosekana kwa miundombinu iliyoainishwa na hivyo kuibua maswali ya iwapo kuna ubadhirifu wa fedha inayopokelewa.

Mheshimiwa Spika, kutokana na melezo niliyotoa hapo juu, Kamati inashauri ufanyike ukaguzi maalum (*special audit*) ili kubaini iwapo kuna ubadhirifu wa fedha katika Chuo hicho.

2.2.21 Taarifa Kuhusu Kuanzishwa kwa Jeshi Usu

Mheshimiwa Spika, katika jitihada za kukabiliana na ujangili na uvunaji holela wa rasilimali za wanyamapori na misitu hapa nchini na ili kuboresha nidhamu na utendaji kazi, Wizara ya Maliasili imeanzisha Jeshi Usu (*paramilitary*) ambalo lilizinduliwa rasmi Mwezi Novemba 2018. Jeshi Usu linaundwa na Hifadhi za Taifa (TANAPA), Mamlaka ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro (NCAA), Mamlaka ya Usimamizi wa Wanyamapori Tanzania (TAWA) na Wakala wa Misitu (TFS) kwa mamlaka itakanayo na Kifungu cha 10 cha Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori Na. 5 ya Mwaka 2009.

Mheshimiwa Spika, katika taarifa ambayo iliwasilishwa kwa Kamati, Wajumbe walitaarifiwa kwamba, hadi kufikia Desemba 2019 takriban watumishi 2,460 wamepatiwa mafunzo ya utayari (*transformation course*) ya kujiunga na Jeshi Usu. Tunaipongeza Wizara kwa hatua hiyo. Hata hivyo, Kamati inashauri kwamba, katika kipindi hiki cha mpito cha kubadilisha mfumo wa utumishi kutoka uliopo sasa, kwenda katika mfumo wa Jeshi Usu, utaratibu mzuri uandaliwe, ikiwemo kutungwa kwa Sheria mahsusi itakayoratibu mfumo huo ili watumishi waliopo wapewe vyeo stahiki, maslahi stahiki na mazingira bora ya utendaji wa kazi zao. Hii itasaidia kupunguza malalamiko yanayoweza kujitokeza.

2.2.22 Taarifa Kuhusu Utekelezaji wa Azimio la Bunge la Kuipandisha Hadhi Wakala wa Huduma za Misitu Nchini (TFS) kuwa Mamlaka

Mheshimiwa Spika, kumekuwepo na changamoto kubwa ya uharibifu wa misitu hasa inayomilikiwa na vijiji na Halmashauri za Wilaya, hali iliyopelekea Kamati hii kuishauri Serikali

kuipandisha Wakala wa Huduma za Misititu (TFS) kuwa Mamlaka. Lengo la uamuzi huu ni kuanzisha mamlaka moja itakayokuwa na nguvu za kisheria za kudhibiti matumizi ya rasilimali zote za misititu nchini, bila kujali umiliki. Taarifa iliyowasilishwa na Wizara, ilionyesha kwamba mchakato huo umeanza kwa kukusanya taarifa na kuandaa andiko litakalopelekwa ngazi za juu kwa maamuzi.

Mheshimiwa Spika, hadi wakati taarifa hii inaandaliwa, Kamati imepata taarifa kwamba bado Wizara inaendelea kukusanya maoni ya wadau. Kamati ina maoni kwamba, mchakato huo unapaswa kwenda kwa kasi zaidi hasa ikizingatiwa kwamba kasi ya uharibifu wa misititu ni kubwa ukilinganisha na jitihada za kuilinda rasilimali hiyo muhimu. Hivyo basi, Kamati inaishauri Serikali kuharakisha zoezi la kuipandisha hadhi Wakala wa Huduma za Misititu kuwa mamlaka ili kuinusuru misititu yetu.

2.3 UKAGUZI WA MIRADI MBALIMBALI YA MAENDELEO PAMOJA NA ILE ILIYOTENGEWA FEDHA KATIKA BAJETI YA 2018/2019

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha kuanzia Februari, 2019 hadi Januari, 2020, Kamati ilifanya ziara mbalimbali za ukaguzi wa miradi inayotekelezwa na Serikali ili kujionea hatua za utekelezaji wake. Aidha, kwa kuzingatia masharti ya **Kanuni ya 98 (1)** ya Kanuni za Kudumu za Bunge, hususan baada ya Wabunge kupokea Mapendekezo ya Mpango na Kiwango cha Ukomo wa Bajeti ya Mwaka 2019/2020 Kamati ilikagua miradi iliyotengewa fedha katika Bajeti ya Mwaka 2018/2019.

Mheshimiwa Spika, katika kaguzi zote ambazo Kamati ilifanya, Wajumbe walipokea taarifa kuhusu utekelezaji wa miradi hiyo, zikiainisha bajeti iliyotengwa, chanzo cha fedha za mradi husika, kiwango cha mapokezi na matumizi ya fedha zilizopokelewa. Aidha, kwa kutumia vyanzo mbalimbali vya taarifa, Kamati ilifanya tathmini ya thamani ya fedha ya miradi hiyo pamoja na ufanisi wake baada ya kukamilika.

Mheshimiwa Spika, kwa muhtasari naomba nilitaarifu Bunge lako kuhusu ukaguzi wa miradi hiyo kama ifuatavyo:-

Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi

2.3.1 Mradi wa Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) wa Ujenzi wa Nyumba za Halmashauri ya Wilaya ya Muheza

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 18 Machi, 2019 Kamati ilifanya ziara mkoani Tanga katika Wilaya ya Muheza ili kujionea utekelezaji wa mradi tajwa. Katika ziara hiyo, Kamati ilishuhudia ujenzi wa nyumba za makazi unaotekelezwa na Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) katika Halmashauri ya Wilaya ya Muheza, eneo la Chatur. Maendeleo ya mradi ni mazuri kwa ubora ila kasi ya utekelezaji wake ilikuwa chini kutokana na upatikanaji mdogo wa fedha kutoka Halmashauri hiyo.

Aidha, Kamati ilibaini kwamba nyumba hizo zina nafasi finyu (*square space*) ikilinganishwa na mazingira halisi ya sasa. Kamati ilishauri, Shirika la Nyumba kuwahusisha wadau katika hatua za usanifu wa mradi ili kukubaliana ukubwa wa nyumba zitakazojengwa. Aidha, halmashauri zinashauriwa kutenga bajeti ya kutosha kabla ya kuanza kwa miradi.

2.3.2 Fungu 48, Mradi Na. 2323 – Uimarishaji wa Mipaka ya Nchi Katika Mpaka wa Tanzania na Kenya, Eneo la Horohoro

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea Mpaka wa Tanzania na Kenya katika Kijiji cha Jasini na Eneo la Horohoro, Mkoani Tanga. Katika ziara hiyo, Kamati ilibaini kuwepo kwa changamoto kadhaa ikiwemo kutobainishwa mipaka ya majini na nchi kavu katika baadhi ya maeneo, hali inayosababisha wananchi wa maeneo husika kupata misukosuko ya kukamatwa na mamlaka za ulinzi katika mipaka. Mfano ni baadhi ya wavuvi wa Tanzania waliokamatwa na askari wa Kenya wakidaiwa kuvua samaki katika eneo la Kenya.

Aidha, Kamati ilibaini kuwa baadhi ya nyumba zilizojengwa na wanachi kwa ajili ya makazi zina changamoto ya sehemu moja ya nyumba hizo kuwa Kenya na sehemu kuwa Tanzania. Hali hii imesababishwa na kutokuwepo kwa ukanda huru (*buffer zone*) ambao ungerahisisha kubainisha mipaka. Kamati inaishauri Serikali, kuongeza kasi katika zoezi la kuimarisha mipaka ili kuwapunguzia wananchi wanaoishi mipakani adha ya kusumbuliwa na mamlaka husika kwa kwa sababu tu mipaka kutokuwa bayana pamoja na kuimarisha ulinzi wa mipaka yetu.

2.3.3 Mradi wa Upimaji na Umilikishaji wa Ardhi (*Land Tenure Support Program*)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya ziara katika mradi huu uliokuwa unatekelezwa na Wizara kwa majaribio katika Wilaya za Kilombero, Malinyi na Ulanga. Kamati imeridhishwa na mafanikio yaliyopatikana katika utekelezaji wa mradi huo ambayo kwa kiasi kikubwa yamechangia kupunguza migogoro

ya ardhi, kuwawezesha watu kuwa na hatimiliki za ardhi pamoja na kupima na kupanga matumizi ya ardhi. Hata hivyo, kwa kuwa kiasi kikubwa cha fedha za utekelezaji wa mradi huu zilikuwa ni fedha za wafadhili, na kwa vile mradi huu umefungwa, kumejitokeza changamoto ya kukosekana kwa uendeleu wa mafanikio ya mradi huo katika wilaya nyingine za mkoa wa Morogoro na nchi kwa ujumla.

Hivyo basi, Kamati inaishauri Serikali kwamba, katika miradi yote inayopokea fedha za wafadhili, ni vyema zikatengwa fedha za kutosha za ndani ili kuwa na uendeleu wa miradi au programu husika baada ya ufadhili kuisha.

Wizara ya Maliasili na Utalii

2.3.4 Mradi wa Ujenzi wa Uzio wa Chuo cha Usimamizi wa Wanyamapori cha Mweka

Mheshimiwa Spika, tarehe 14 Machi, 2019 Kamati ilitembelea Chuo cha Usimamizi wa Wanyamapori, Mweka. Katika ziara hiyo, Kamati ilipokea taarifa kuhusu miradi mbalimbali inayotekelezwa chuoni hapo ikiwemo ujenzi wa uzio. Kamati ilikagua na kuona kwamba hatua iliyofikiwa ni ya kuridhisha. Hata hivyo, Kamati ilishauri Serikali kutenga bajeti ya kutosha hasa katika ujenzi wa madarasa, kutokana na upungufu uliopo pamoja na kukarabati miundombinu iliyochakaa.

2.3.5 Fungu 69, Mradi Na. 4811 - Kuendeleza Hifadhi ya Misitu ya Mazingira Asilia

Mheshimiwa Spika, tarehe 15 na 17 Machi, 2019 Kamati ilifanya ziara katika hifadhi za misitu ya mazingira asilia ya

Chome na msitu asilia wa Magamba ili kujionea utekelezaji wa mradi. Kamati ilijulishwa kwamba lengo la mradi huo ni kuimarisha ulinzi kwa kujenga vituo vya ulinzi (*ranger posts*). Mradi ulikuwa unaendelea vizuri na kwamba ulikuwa umekamilika kwa zaidi ya asilimia tisini na tano (95%).

Mheshimiwa Spika, changamoto kubwa iliyopo katika hifadhi za misitu ya mazingira asilia, hasa Msitu wa Chome, ni uvamizi wa wananchi wanaokuja kuchimba madini ya dhahabu. Jambo hili linachangia, sio tu uharibifu wa misitu, bali pia uchafuzi wa vyanzo vya maji unaosababishwa na kemikali zinazotumika kuchenjua dhahabu.

Aidha, Kamati imebaini kwamba, pamoja na misitu hii kuwa kivutio kikubwa cha utalii, na hivyo kuwa ni mojawapo ya vyanzo vya mapato, bado uongozi wa hifadhi haujaweza kuitumia fursa hiyo kikamilifu kujiongezea mapato. Hii inachangiwa na sababu za kimuundo katika utumishi wa Wakala wa Huduma za Misitu (TFS) kutouwa na kada ya afisa utalii.

Mheshimiwa Spika, Kamati kwanza inashauri Serikali kuelimisha wananchi kuhusu umuhimu wa hifadhi za misitu ya mazingira asilia pamoja na kuwashirikisha katika kuilinda. Aidha, Serikali ichukue hatua madhubuti kudhibiti wavamizi wanoingia katika hifadhi kwa ajili ya kuchimba madini. Vile vile, Serikali ione umuhimu wa kuongeza kada ya maafisa utalii ili kutangaza vivutio vilivyopo katika misitu hiyo na kuongeza mapato kupitia vivutio vya utalii.

2.3.6 Utekelezaji wa Mradi Kuhusu Utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Utalii Kusini mwa Tanzania (REGROW) katika Hifadhi za Taifa za Mikumi na Ruaha

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kufanya ziara katika Hifadhi za Taifa za Mikumi na Ruaha, ambazo ni moja kati ya hifadhi za taifa ambapo mradi wa REGROW utatekelezwa. Malengo ya mradi katika hifadhi hizo, ni kuboresha miundombinu ya barabara na viwanja vya ndege. Kiuhalisia, hali ya miundombinu iliyopo sasa ya barabara na viwanja vya ndege hairidhishi. Mfano, katika Hifadhi ya Taifa ya Ruaha wakati wa kipindi cha mvua, baadhi ya maeneo ya hifadhi hayafikiki kirahisi kwa sababu baadhi ya madaraja yameharibiwa na mvua.

Mheshimiwa Spika, katika Hifadhi ya Taifa ya Ruaha, kuna athari ya kimazingira ambapo kuna tishio la kukauka kwa Mto Ruaha Mkuu. Mto huu ni tegemeo kubwa, na chanzo cha maji kwa wanyamapori. Kamati imebaini kwamba, kwa takwimu za hivi karibuni, mto huo hukoma kutiririka kwa takriban wiki kumi na tisa (19) kwa mwaka. Hali hii ni tishio kwa ustawi wa hifadhi hiyo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inafahamu kwamba moja ya malengo ya mradi wa REGROW ni kuimarisha miundombinu ya maji. Hivyo basi, ni vema Serikali ikaharakisha utekelezaji wa programu hii ili kuwezesha miundombinu yote muhimu kuweza kufanya kazi kwa ufanisi na hivyo kuvutia watalii wengi zaidi.

2.4 KUPOKEA NA KUCHAMBUA TAARIFA ZA WIZARA KUHUSU UTEKELEZAJI WA BAJETI KWA MWAKA WA FEDHA 2018/2019 NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2019/2020

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 63 (3) (b) imelipa Bunge lako tukufu, mamlaka ya kujadili utekelezaji wa kila Wizara wakati wa Mkutano wa Bunge wa kila mwaka wa bajeti. Kwa kuzingatia masharti hayo ya Katiba, pamoja na Kanuni ya 98 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilipokea, kujadili na kuchambua taarifa za Wizara inazosisimamia kuhusu utekelezaji wa bajeti ya Mwaka wa Fedha 2018/2019 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020 katika vikao vilivyofanyika tarehe 22 – 29 Machi, 2019.

Mheshimiwa Spika, kwa muhtsari naomba nilitaarifu Bunge lako tukufu kuhusu masuala muhimu yaliyojitokeza katika uchambuzi huo kwa kila Wizara inayosimwamiwa na Kamati hii kama ifuatavyo:-

2.4.1 Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi

Mheshimiwa Spika, katika taarifa iliyowasilishwa na Wizara kuhusu utekelezaji wa Bajeti ya 2018/2019 na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020, Kamati ilibaini kuwepo kwa changamoto kadhaa katika utekelezaji wa bajeti ya 2018/2019 na pamoja na bajeti ya 2019/2020 na tayari Kamati ilitolea maoni yaliyowasilishwa Bungeni.

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2018/2019 Fungu 48 - Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya makazi iliidhinishiwa na Bunge jumla ya shilingi 65,989,347,638/= na kupewa ongezeko la shilingi bilioni 12,155,724,516 kwa ajili ya kulipa madeni yaliyohakikiwa na kupelekea bajeti ya Wizara kuwa shilingi 78,145,072,154. Kati ya fedha hizo shilingi Bilioni

29.26 zilikuwa ni za matumizi ya kawaida na shilingi Bilioni 46.1 ni kwa ajili ya miradi ya Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, hadi kufika Februari, 2019 Wizara ilipokea jumla ya Shilingi Billioni 46.1 sawa na asilimia 59 ya bajeti iliyoidhinishwa na Bunge. Fungu 03 - Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi, Bunge lako liliidhinisha jumla ya shilingi 2,081,926,000 kwa ajili ya matumizi ya kawaida. Kati ya fedha hizo shilingi 1, 102, 104,000 ziliidhinishwa kwa ajili ya mishahara na Shilingi 979, 822,000 ziliidhinishwa kwa ajili ya Matumizi mengineyo. Hata hivyo, uchambuzi wa bajeti unaonyesha kuwa kwa mwaka wa fedha 2018/2019 Tume iliidhinishwa shilingi 5,000,000,000 kwa ajili ya kutekeleza miradi ya maendeleo. Hadi kufikia Machi, 2019 Tume ilipokea jumla ya shilingi 1,098,873,302 sawa na asilimi 47.2 ya fedha iliyoidhinishwa.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa bajeti ulionyesha kuwa mwenendo wa upatikanaji wa fedha kutoka Hazina ni wa kuridhisha kwa mafungu yote mawili. Kamati ilishauri Serikali kutenga fedha za kutosha kwa ajili ya kuziwezesha Halmashauri kusimamia sekta ya Ardhi ipasavyo ili kupunguza migogoro ya ardhi.

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2019/2020, Wizara ya Ardhi, Nyumba na maendeleo ya Makazi (Fungu 48) ililiomba Bunge lako Tukufu liidhinishhe jumla ya shilingi 57, 439, 991,387. Kati ya fedha hizo shilingi 33,155,487,000/= ziliombwa kwa ajili ya matumizi ya kawaida na shilingi 24,284,504,387/= kwa ajili ya kutekeleza miradi ya maendeleo. Kamati ilibaini kwamba, maombi hayo ya fedha yalipungua kwa shilingi 20, 705, 180,767 ikilinganishwa na bajeti ya Mwaka wa Fedha 2018/2019 ambapo punguzo hilo ni sawa na asilimia 26%. Kamati ikuwa na maoni kwamba, punguzo hilo lingeweza kusababisha Wizara kushindwa kufikia malengo iliyojiwekea .

Aidha kwa upande wa bajeti ya maendeleo bajeti ilipungua kwa shilingi 6, 253,097,613 sawa na asilimia 20.2 ikilinganishwa na shilingi 30,537,602,000 iliyoidhinishwa na Bunge katika mwaka wa fedha 2018/19. Kamati pia ilikuwa na maoni kwamba, kupungua kwa bajeti hiyo kungezorotesha utekelezaji wa miradi ya maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2019/20.

Mheshimiwa Spika, Tume ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi, (Fungu 03) katika Mwaka wa Fedha 2019/2020 Wizara ililiomba Bunge liidhinishhe jumla ya shilingi 5,951,072,000/= ili ziweze kutumika kutekeleza mpango na bajeti ya Tume hiyo. Kati ya fedha hizo, shilingi 2,245,072,000/= ziliombwa kwa ajili ya matumizi ya kawaida, na shilingi 3,000,000,000 kwa ajili ya kutekeleza miradi ya maendeleo. Mchanganuo wa bajeti ulibainisha kupungua kwa fedha inayoombwa kwa shilingi 1,830,854,000 ikilinganishwa na bajeti ya Mwaka 2018/19 ya shilingi 7,781,926,000. Upungufu huu ulitokana na kupunguzwa kwa bajeti ya maendeleo kutoka shilingi bilioni 5,000,000,000 mwaka 2018/2019 hadi shilingi bilioni 3,000,000,000. Kamati ilikuwa na maoni kwamba, hali hiyo ingezorotesha shughuli za upimaji na upangaji wa matumizi ya ardhi nchini.

Mheshimiwa Spika, katika vikao vilivyofanyika Januari, 2020 Kamati ilipokea na kujadili taarifa iliyowasilishwa na Wizara Kuhusu Utekelezaji wa Majukumu na Bajeti kwa Kipindi Cha Nusu Mwaka Julai – Disemba 2019 ili kuweza kufanya uchambuzi kuhusu mapato, matumizi na changamoto nyingine ambazo Wizara inakabiliana nazo katika kutekeleza bajeti inayoendelea. Moja kati ya changamoto ambazo Kamati ilibaini katika Wizara hii, ni mapokezi madogo ya fedha ikilinganishwa na bajeti iliyopendekezwa.

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha nusu mwaka, Wizara ilipanga kukusanya kiasi cha shilingi bilioni 164.6 kutoka vyanzo mbalimbali vya mapato yatokanayo na sekta ya ardhi. Hadi kufikia Desemba, 2019, Wizara ilikusanya jumla ya shilingi bilioni 56.85 sawa na shilingi bilioni 9.5 kwa mwezi. Kamati ilitaarifiwa kwamba, kasi ndogo ya ukusanyaji imechangiwa na changamoto mbalimbali ikiwemo wataalam wa sekta ya ardhi kusimamishwa kazi katika vituo vyao kutokana na tuhuma zinazowakabili. Aidha, bado kuna mwamko mdogo wa wananchi kulipa kodi ya pango la ardhi kwa wakati. Ili kufikia lengo la ukusanyaji wa mapato katika kipindi kilichobaki (Januari – Juni 2020) Wizara ilijinasibu kwamba itaendeleza kutekeleza mkakati wa makusanyo ya maduhuli ikiwemo, kuwapeleka wadaiwa sugu wa kodi ya pango la ardhi kwenye vyombo vya sheria ili kulipa kodi na kuendelea kutoa elimu ya mlipakodi za pango la ardhi, ada na tozo zingine zinazotokana na shughuli za sekta ya ardhi.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Matumizi ya Fedha za Kawaida (OC), katika kipindi cha nusu mwaka (Julai hadi Desemba 2019), Wizara ilihitaji jumla ya Shilingi bilioni 7.94 kwa ajili ya matumizi hayo. Hadi kufikia tarehe 30 Desemba, 2019 Wizara ilipokea jumla ya Shilingi bilioni 7.051 sawa na asilimia 88 ya kiasi kilichopangwa. Kati ya fedha zilizopokelewa, kiasi cha shilingi bilioni 3.808 kilitumika sawa na asilimia 53.9.

Mheshimiwa Spikwa, kwa upande wa Fedha za Maendeleo, hadi kufikia tarehe 30 Desemba, 2019 jumla ya shilingi 7,289,589,480 zilipokelewa sawa na asilimia 30 ya bajeti ya maendeleo ya shilingi 24,284,504,387. Kati ya fedha zilizopokelewa, shilingi 4,660,701,055 ni fedha za ndani ikilinganishwa na bajeti ya shilingi 18,000,000,000 kwa ajili ya utekelezaji wa Mradi wa Land Tenure Support Program-LTSP na Mradi wa Kupanga Kupima na kumilikisa kila kipande cha ardhi.

Aidha fedha za nje kiasi cha shilingi 2,628,888,425 zilitolewa ikilinganishwa na bajeti ya 6,284,504,387 kwa ajili ya kutekeleza mradi wa Land Tenure Support Program-LTSP.

2.4.2 Wizara ya Maliasili na Utalii

Mheshimiwa Spika, katika taarifa iliyowasilishwa na Wizara kuhusu utekelezaji wa Bajeti ya 2018/2019 na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020, Kamati ilibaini kuwepo kwa changamoto kadhaa katika utekelezaji wa bajeti ya 2018/2019. Uchambuzi wa Kamati katika mapitio ya utekelezaji wa bajeti ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 ulijikita zaidi katika makusanyo ya maduhuli ikilinganishwa na lengo pamoja na upatikanaji wa fedha za matumizi kwa ajili ya shughuli zilizopangwa kutekelezwa hususan fedha za matumizi mengineyo (OC) na fedha kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Njia zilizotumika ni pamoja na kuangalia hali halisi ya makusanyo ya maduhuli, kuzingatia taarifa mbalimbali zilizowasilishwa mbele ya Kamati kwa kipindi cha Februari na Machi 2019, na majadiliano yaliyofanyika yaliyochangia upatikanaji wa taarifa muhimu wakati wa vikao vya Kamati.

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2018/2019 Wizara ilitarajiwa kukusanya maduhuli ya kiasi cha Shilingi **63,176,454,573.75** kutokana na vyanzo mbali mbali vya mapato yanayotokana na sekta ya Maliasili na Utalii. Hadi kufikia Februari 2019, Wizara ilikusanya jumla ya shilingi bilioni **32,996,004,795** sawa na asilimia 52% ya kiwango kilichokadiriwa kukusanywa kwa mwaka, hii ni pungufu ya asilimia 17.4% ya makusanyo ikilinganishwa na kipindi kama hicho kwa Mwaka wa Fedha uliopita. Kamati haikuridhishwa na

mwenendo wa makusanyo na ilishauri Wizara kuipa kipaumbele sekta ya utalii na kuboresha uwindaji wa kitalii, utalii wa picha, utalii wa fukwe, utalii wa malikale na utalii wa kitamaduni ili kukusanya zaidi na kuchangia zaidi kwenye pato la Taifa.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa kamati ulibaini kwamba, mwenendo wa utolewaji wa fedha kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo hauridhishi kwa kuwa kumekuwa na changamoto ya ucheleweshaji wa utolewaji wa fedha kwa wakati hususani fedha za ndani. Kwa mfano, hadi kufikia Februari, 2019 hakukuwa na fedha zozote za ndani zilizotolewa ikilinganishwa na asilimia 39.1% ya fedha za wafadhili zilizotolewa. Hali hii iliathiri utekelezaji wa miradi na hivyo kuchangia kutofikiwa kwa malengo ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020, Wizara ya Maliasili na Utalii iliomba Bunge lako Tukufu liidhinisha jumla ya shilingi **120,202,637,734**. Kati ya fedha hizo shilingi **71,312,649,000/=** zilikuwa ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida na shilingi **48,889,989,734/=** kwa ajili ya kutekeleza miradi ya maendeleo. Bajeti ya maendeleo iliongezeka kutoka shilingi **bilioni 29,978,082,000** mwaka 2018/2019 hadi shilingi **bilioni 48,889,989,734** mwaka 2019/2020 sawa na ongezeko la asilimia 66%.

Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha nusu mwaka kufikia Disemba, 2019, Wizara ilikuwa imepokea jumla ya **Sh.29,129,647,570** kwa ajili ya matumizi ya kawaida sawa na asilimia **81** ya **Sh.36,157,707,219** fedha zilizotengwa kwa kipindi cha nusu mwaka. Kati ya fedha zilizotolewa **Sh.22,625,700,602** ni fedha za mishahara na **Sh.6,503,946,967.52** fedha za matumizi mengineyo.

Mheshimiwa Spika, Sh.48,889,988,734 zilizotengwa kwa ajili ya miradi ya Maendeleo zilikuwa ni kwa ajili ya utekelezaji wa miradi minane (8). Fedha hizo zinajumuisha **Sh.1,000,000,000** fedha za ndani na **Sh.47,889,988,734** fedha za nje. Hadi kufikia Desemba 2019, Wizara ilipatiwa jumla ya **Sh.4,185,688,350** fedha za nje kwa miradi miradi minne (4) ya maendeleo zilizotolewa moja kwa moja (Direct to the Project Funds-DFunds) sawa na **asilimia kumi na saba (17%)** ya **Sh.24,454,768,000** fedha zilizotengwa kwa ajili ya miradi kwa kipindi cha nusu mwaka. Miradi iliyopatiwa fedha ni pamoja na;

- i. Mradi wa "Sustainable Management of Natural Resources" uliopatiwa **Sh.1,094,548,000** fedha za nje;
- ii. Mradi wa "Natural Resources Management Economic Development (NRM-LED)" uliopatiwa **Sh.1,150,665,000** fedha za nje;
- iii. Mradi wa "Forestry and Value Chain Development Program (FOVAC)" uliopatiwa **Sh.1,861,992,149** fedha za nje; na
- iv. Mradi wa "Natural Resources Management for Tourism and Growth Project (REGROW)" uliopatiwa **Sh.78,483,201** fedha za nje.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia kuwa mwenendo wa uwasilishwaji wa fedha za wafadhili ni mdogo, ukilinganishwa na umuhimu wa kutekeleza miradi hiyo na mingineyo, Kamati inaishauri Serikali kuwa na mkakati endelevu wa kubuni vyanzo vipya vya mapato ya ndani.

2.5 USHIRIKI WA SEMINA, MAADHIMISHO NA MATAMASHA

Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti, Wajumbe wa Kamati walishiriki semina, maadhimisho na matamasha, kwa mwaliko Wizara na taasisi ambazo Kamati inazisimamia, pamoja na wadau wengine kutoka asasi za kiraia na mashirika binafsi wanaojishughulisha na sekta zinazosimamiwa na Kamati hii. Kwa muhtasari, Kamati ilishiriki katika matukio hayo kama ifuatavyo:-

- Kilele cha Tamasha la Urithi, Mwanza (URITHI Festival), Mwanza
- Maadhimisho ya Miaka 60 ya TANAPA na Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro, Fort Ikoma
- Semina Kuhusu Jeshi Usu
- Sherehe za Tuzo za Waongoza Watalii, Arusha
- Mbio za Nyika za Ngorongoro (Ngorongoro Marathon)
- Sherehe ya Uzinduzi wa Jeshi Usu, Fort Ikoma
- Sherehe za Uzinduzi wa Hifadhi za Taifa za Burigi – Chato, Ibanda – Kyerwa na Rumanyika - Karagwe
- Tukio la Kupanda Mlima Kilimanjaro kwa baadhi ya Wabunge
- Semina Kuhusu Ugawaji wa Vitalu vya Uwindaji kwa Njia ya Mnada
- Semina Kuhusu Kanuni za Uanzishwaji wa Mabucha ya Nyama Pori
- Semina Kuhusu Mpango wa Matumizi ya Ardhi
- Semina Kuhusu Miradi inayotekelezwa na Shirika la Nyumba la Taifa (NHC)

Mheshimiwa Spika, Kamati inazipongeza Wizara kwa kutushirikisha katika matukio mbalimbali ambayo yanachangia kuongeza uelewa na kutuweka katika nafasi nzuri ya kuishauri Serikali. Hatua hii pia inachangia kuwawezesha Wajumbe kuvifahamu na kuwa mabalozi wa kutangaza vivutio vyetu vya utalii.

Mheshimiwa Spika, naomba nichukue fursa hii, kulishirikisha Bunge lako kuhusu baadhi ya matukio ambayo Wajumbe wa Kamati walishiriki

na kutoa maoni yao hususan katika mada, mjadala, semina au mafunzo yaliyotolewa kama ifuatavyo:-

2.5.1 Semina Kuhusu Mapendekezo ya Kuanzishwa kwa Kanuni za Kuanzisha Mabucha ya Kuuza Nyamapori

Mheshimiwa Spika, Bunge lako tukufu limekasimu madaraka ya kutunga Sheria Ndogo mbalimbali kwa Waziri, kwa mujibu wa masharti yaliyowekwa katika Katiba ya nchi, na Sheria mbalimbali za Bunge. Kamati ilipata nafasi ya kipekee, baada ya Waziri wa Maliasili na Utalii, kuwashirikisha Wajumbe, kama wadau, katika mchakato wa maandalizi ya Kanuni za Kuanzisha Mabucha ya Kuuza Nyamapori.

Mheshimiwa Spika, Kanuni hizo zinalenga kuweka masharti ambayo yatarahisisha upatikanaji wa nyamapori kwa kuwa, kwa Sheria na Kanuni zilizopo, ni vigumu kwa mwananchi wa kawaida kupata nyama hiyo. Kwa hali ilivyo sasa, ili mwananchi apate nyamapori, kuna taratibu nyingi na mlolongo mrefu ikiwemo, ulazima wa kupata vibali, leseni za kumiliki silaha za kuwindia na usafiri. Aidha, ni lazima uwindaji huo ufanyike katika msimu husika wa uwindaji. Hali hii imesababisha baadhi ya wananchi kutumia njia haramu ili kupata nyamapori.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Wizara kwa hatua hii ambayo inatekeleza maagizo ya Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, ambaye mara zote amekuwa mstari wa mbele katika kuhakikisha kuwa rasilimali za nchi yetu, zinawanufaisha watanzania wote.

Mheshimiwa Spika, kwa upande mwingine, Kamati iliishauri Wizara kuhakikisha kwamba kunakuwepo kwa utaratibu madhubuti ambao utahakikisha kunakuwepo na usalama wa afya kwa mlaji wa nyamapori. Jambo hili linaweza kufanyika kwa kuwahusisha madaktari wa wanyapori kupima ubora wa

nyama itakayouzwa. Ushauri huu unazingatia ukweli kwamba, wanyapori pia huwa na magonjwa ambukizi kwa binadamu, na mengine huwa na athari kubwa. Aidha, kuwepo utaratibu utakaobainisha vigezo na masharti ya uvunaji wa wanyamapori ili isiwe chanzo cha ujangili.

2.5.2 Semina Kuhusu Mpango wa Matumizi ya Ardhi

Mheshimiwa Spika, semina hii ilitolewa na Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi, kwa lengo la kuwashirikisha Wajumbe mipango ambayo Tume hiyo inayo katika kupanga matumizi ya ardhi nchini.

Mheshimiwa Spika, mipango ya matumizi ya ardhi imeonekana kuwa ni suluhisho la migogoro ya matumizi ya ardhi baina ya watumiaji mbalimbali nchini hasa wakulima na wafugaji. Hata hivyo kasi ya upangaji matumizi ya ardhi ni ndogo kwani hadi kufikia Mwezi Disemba 2019 takriban vijiji 2,300 kati ya vijiji 12,319 vilivyopo nchini ndivyo vimepangiwa matumizi ya ardhi. Kasi hii ni ndogo kulinganisha na ongezeko la migogoro ya ardhi na mahitaji ya watumiaji ardhi.

Mheshimiwa Spika, kupitia taarifa ya utekelezaji kazi ya Wizara iliyowasilishwa kwenye Kamati imeonekana kuwa Serikali imeweka mikakati mizuri ambayo kama ikitekelezwa ipasavyo na kwa wakati itachangia kwa kiasi kikubwa kupunguza migogoro ya matumizi ya ardhi nchini. Hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuiwezesha Wizara na hususani kuipa Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi fedha za kutosha ili iweze kuratibu kazi ya upangaji wa matumizi ya ardhi kote nchini na hatimaye kuwezesha Taifa kuondokana na matatizo ya migogoro ya ardhi inayoendelea kuongezeka kwa sababu maeneo mengi hayana mipango ya matumizi ya ardhi.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

3.1 MAONI

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa katika sehemu ya pili ya taarifa hii, Kamati imebaini masuala mbalimbali na kuyatolea maoni na ushauri mahsusi, ni matumaini ya Kamati hii kwamba, maoni na ushauri huo utazingatiwa kikamilifu na Wizara husika.

3.2 MAPENDEKEZO

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia kuwa baadhi ya masuala yaliyobainika yanahitaji kuwekewa msisitizo wa ziada katika kuwezesha utekelezaji wake, Kamati inawasilisha kwa Bunge lako Tukufu, ili Wabunge wapokee, kuyakubali na kuazimia katika maeneo yafuatayo:-

3.2.1 Utekelezaji wa Bajeti za Wizara na Miradi ya Maendeleo

Kwa kuwa, bado kumekuwepo na changamoto ya utekelezaji wa bajeti za Wizara, ambapo fedha inayotengwa haifiki kwa wakati;

Na kwa kuwa, ucheleweshaji huu mara nyingi hukwamisha utekelezaji wa majukumu ya Wizara pamoja na miradi ya maendeleo iliyotengewa fedha;

Kwa hiyo basi, Kamati inalishauri Bunge kuitaka Serikali iwe na mkakati endelevu wa kutenga fedha na kuidhinisha kwa wakati ili utekelezaji wa bajeti za Wizara uwe halisi kuwaletea Wananchi maendeleo.

3.2.2 Kutungwa kwa Sheria ya Uendeshaji wa Mamlaka ya Wanyamapori Tanzania (TAWA)

Kwa kuwa, Mamlaka ya Wanyamapori Tanzania ilianzishwa kwa amri ya kisheria (*establishment order*) ili kusimamia mapori ya akiba, mapori tengefu, jumuiya za hifadhi ya wanyamapori na maeneo ya ardhi oevu;

Na kwa kuwa, Mamlaka hii inasimamiwa na bodi ya ushauri badala ya bodi ya utendaji, na hivyo kukosa nguvu ya kisheria kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi;

Kwa hiyo basi, Kamati inalishauri Bunge kuitaka Serikali, kuharakisha mchakato wa kuleta Bungeni Muswada wa Sheria ya Mamlaka ya Hifadhi ya Wanyamapori utakayoipa nguvu ya kisheria kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

3.2.3 Usimamizi wa Rasilimali za Misitu Nchini

Kwa kuwa, nchi yetu imebarikiwa kuwa na rasilimali nyingi za misitu ambazo zimekuwa zikisimamiwa na mamlaka tofauti nchini;

Na kwa kuwa, Wakala wa Huduma za Misitu Tanzania (TFS) wamekuwa wakifanya kazi nzuri ya udhibiti wa matumizi rasilimali za misitu ya Serikali peke yake;

Na kwa kuwa, bado kuna changamoto ya udhibiti wa matumizi ya rasilimali za misitu isiyokuwa ya Serikali hali ambayo pamoja na kuleta mgongano kwenye matumizi ya rasilimali hizo, kunachangia kuleta uharibifu na kutishia uendelevu wa misitu yetu;

Kwa hiyo basi, Kamati inalishauri Bunge, kuitaka Serikali kwa mara nyingine tena, iharakishe mchakato wa kuipandisha hadhi Wakala wa Misitu Tanzania (TFS) ili kuipa nguvu ya kisheria ya kusimamia na kudhibiti matumizi ya rasilimali za misitu yote nchini.

3.2.4 Sheria ya Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro

Kwa kuwa, Serikali imekuwa ikitumia Mfumo wa Matumizi Mseto ya Ardhi (*Multiple Land Use System*) katika Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro kwa mujibu wa Sheria;

Na kwa kuwa, mfumo huo umeleta changamoto nyingi, ikiwemo ongezeko la watu na mifugo, na shughuli nyingine za binadamu katika Hifadhi, hali inayosababisha kuongezeka kwa gharama za kuwahudumia wananchi, pamoja na kuwepo wa uharibifu wa mazingira, hali inayotishia kupoteza hadhi ya Hifadhi hiyo kama eneo la urithi wa dunia;

Kwa hiyo basi, Kamati inalishauri Bunge, kuitaka Serikali kuharakisha mchakato wa kufanya tathmini ya kina kuhusu mfumo wa matumizi ya ardhi katika eneo hilo, ili kusaidia kuhuisha Sheria iliyoanzisha Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro ili kuendana na hali halisi iliyopo sasa.

3.2.5 Kulijengea Uwezo Zaidi Shirika la Hifadhi za Taifa (TANAPA)

Kwa kuwa, idadi ya Hifadhi za Taifa imeongezeka kutoka hifadhi 16 hadi 22; na kwa kuwa, hata kabla ya kuanzishwa kwa hifadhi mpya 6, ni hifadhi 5 kati ya 16 zilizokuwa zina uwezo wa

kujiendesha zenyewe na kuzalisha ziada iliyosaidia kuendesha Hifadhi za Taifa nyingine 11;

Na kwa kuwa, Shirika linalipa kodi zote stahiki ikiwa ni pamoja na gawio kwa Serikali, na ili kuliwezesha Shirika hili kuzilea na kuziendeleza Hifadhi za Taifa mpya 6 zilizoanzishwa;

Kwa hiyo basi, Bunge linaishauri Serikali kuangalia uwezekano wa kulipunguzia, au kuliondolea baadhi ya tozo Shirika la Hifadhi za Taifa (TANAPA) ili kulipa nguvu ya kuweza kuzihudumia Hifadhi za Taifa zote.

3.2.6 Mustakabali wa Miradi ya Shirika la Nyumba la Taifa ya Morocco Square, Seven Eleven - Kawe, Golden Premier Residence - Kawe na Plot 300 Regent Estate Mikocheni ilipo Dar es Salaam

Kwa kuwa, kwa muda mrefu sasa, miradi iliyotajwa japo juu imesimama, tangu ujenzi wake ulipoanza mwaka 2012 na 2013 kwa fedha za mkopo, na ilitarajiwa miradi hiyo ingekamilika mwaka 2015 na 2016;

Na kwa kuwa, kutokamilika kwa miradi hiyo kumeongeza gharama za ujenzi, ongezeko la riba, na Serikali kupata hasara kubwa ambao inasababisha kutopatikana kwa thamani halisi ya fedha iliyowekezwa;

Kwa hiyo basi, Bunge linaazimia kwamba, Serikali ichukue hatua stahiki na kwa wakati, kuiwezesha NHC kukamilisha miradi hiyo ili tija ya uwekezaji huo ionekane.

3.2.7 Mkakati Endelevu wa Upimaji, Upangaji na Umilikishaji wa Ardhi nchini

Kwa kuwa, programu ya upimaji, upangaji na umilikishaji wa ardhi iliyokuwa inatekelezwa kwa majaribio katika Wilaya za Kilombero, Malinyi na Ulanga, kwa kutumia zaidi fedha za wafadhili imekamilika kwa mafaniko makubwa na ilitarajiwa isambazwe katika Wilaya nyingine za Mkoa wa Morogoro na Nchi kwa ujumla kwa kutumia bajeti ya ndani;

Na kwa kuwa, Serikali haijatenga fedha za kutosha za ndani kwa ajili ya kuendeleza programu hiyo na hivyo kuwa chachu ya kuendelea kwa migogoro ya ardhi nchini;

Kwa hiyo basi, Kamati inalishauri Bunge kuitaka Serikali kuhakikisha inatenga fedha za ndani za kutosha kwa ajili ya kuendeleza programu hii na nyingine ambayo imeonyesha mafanikio makubwa katika kuondoa migogoro ya ardhi nchini.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

4.1 SHUKRANI

Mheshimiwa Spika, mafanikio ya Kamati ya Ardhi, Maliasili na Utalii katika kutekeleza Shughuli zake kwa kipindi cha Februari 2019 hadi Januari, 2020 yametokana na juhudi, weledi pamoja na umahiri mkubwa wa Wajumbe katika kushiriki na kutoa maoni yenye tija wakati wote ambapo Kamati imekuwa ikiisimamia Serikali. Nitakuwa mchoyo wa fadhila kama nisipoweka wazi kwamba, ufanisi wa utendaji wa Kamati hii unatokana zaidi na Ofisi yako kuwajengea uwezo Wabunge na kuwapa msaada stahiki wa kitaalam, na kiushauri wakati wote.

Mheshimiwa Spika, napenda pia kuchukua nafasi hii kuwashukuru Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi Mhe. William V. Lukuvi (Mb), na Naibu wake Mhe. Dkt. Angeline L. Mabula (Mb), Waziri wa Maliasili na Utalii Mhe. Dkt. Hamisi A. Kigwangalla (Mb) na Naibu wake Mhe. Constantine J. Kanyasu (Mb) pamoja na watendaji wote wa Wizara hizo kwa ushirikiano waliouonesha katika kipindi chote ambacho Kamati imekuwa ikitekeleza majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, mwisho lakini sio kwa umuhimu, nimshukuru Katibu wa Bunge Ndg. Stephen Kagaigai kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake ipasavyo wakati wote. Vilevile nimshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athuman Hussein, akisaidiwa na Wakurugenzi Wasaidizi Ndg. Michael Chikokoto na Ndg. Gerald Magili. Bila kumsahau Katibu wa Kamati hii, Ndg. Yona Kirumbi na Msaidizi wa Kamati Ndg. Mwimbe John kwa uratibu wa shughuli za kila siku za Kamati hadi kukamilika kwa taarifa hii.

4.2 HOJA

Mheshimiwa Spika, baada ya kueleza shughuli zilizotekelezwa na Kamati, uchambuzi wa matokeo ya utekelezaji hizo, na pia maoni na mapendekezo ya Kamati, sasa naomba kutoa hoja kwamba, Bunge sasa lipokee, kujadili na hatimaye kuikubali Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii pamoja na maoni na mapendekezo yaliyomo katika taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

Mhe. Kemirembe J. Lwota, Mb

MWENYEKITI

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA ARDHI,

MALIASILI NA UTALII

03 Februari, 2020